

меҳнат, энергетика, табиий ва бошқа ресурслар билан таъминлашда ташкилий ва бошқа масалаларни ҳал этишда кўмаклашиш;

- инновация ишланмаларини лицензиялаш, патентлаш ва киритишда кўмаклашиш;

- халқаро ҳамкорликни ва хорижий инновация технопарклари тажриба алмашишини амалга ошириш, “Яшнобод” технопаркини ривожлантириш учун хорижий экспертларни жалб этиш киритилди.

Фикримизча, ҳозирги пайтда бундай вазифаларни давлат унитар корхонасига юклаш бир қанча ҳуқуқий характердаги муаммоларни юзага келтириши мумкин. Чунки, давлат унитар корхонаси ўз оператив фаолиятида муассис томонидан берилган ваколатлар ҳамда Давлат корхоналари тўғрисидаги низом билан белгиланган чекловларга дуч келади. Албатта, бундай технопарк юртимизда илк бор ташкил этилганлиги боис давлатнинг таваккал қилмагани тўғрисида. Бироқ кейинчалик технопарк фаолиятини бошқаришда давлат-хусусий шерикчиликнинг самарали шаклларида фойдаланиш мақсадга мувофиқ бўларди.

Бундан ташқари технопарк резиденти ўз ҳуқуқий мақомини йўқотганда қандай юридик оқибатлар келиб чиқиши Низомда батафсил кўрсатилмаган. Жумладан, ҳужжатнинг 22-бандида технопарк резиденти мақомидан маҳрум қилишда мувофиқлаштирувчи кенгаш қарорига, шу жумладан технопарк резиденти томонидан инновация лойиҳасини амалга ошириш тўғрисидаги шартномада белгиланган шартлар ва талаблар бажарилмаган тақдирда “Яшнобод” технопарки дирекциясининг ҳулосасига кўра, шунингдек ихтиёрий тарзда ёки қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда йўл қўйилиши кўрсатилган ҳолос.

Шундай қилиб, Ўзбекистонда технопаркларга оид ҳуқуқий муносабатлар эндигина шаклланиб бормоқда, у ерда инновацион фаолият олиб боровчи субъектларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишнинг самарали механизмларининг ҳуқуқий асослари яратилмоқда ва бу жараён яқин истиқболда такомиллашиб боради.

Адабиётлар рўйхати

1. Мирзиёев Ш.М. Ўзбекистон Республикаси Президентлигига номзод Шавкат Мирзиёевнинг Тошкент шаҳри сайловчилари вакиллари билан учрашувдаги нутқи // <http://www.vto.uz/uz/info>.

2. lex.uz – Миллий қонунчилик маълумотлари базаси.

М.М. Нурматов,

ТДЮУ докторанти, ю.ф.н., доцент

ЭКОЛОГИЯ СОҲАСИДА РЕЖАЛАШТИРИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ МОҲИЯТИ

Аннотация: мақолада экологик сиёсат, иқтисодий-ҳуқуқий механизмнинг энг муҳим таркибий элементи бўлган режалаштириш тушунчаси ва мазмуни таҳлил қилинган. Амалга оширилган таҳлил асосида атроф-муҳитни муҳофаза қилишни режалаштириш тушунчасига муаллифлик таърифи ишлаб чиқилган. Муаллиф томонидан экологик қонунчиликнинг экология соҳасида режалаштиришга оид нормаларини такомиллаштириш бўйича амалий таклифлар ишлаб чиқилган

Калит сўзлар: атроф-муҳит, табиатни муҳофаза қилиш, режалаштириш, атроф-муҳитни муҳофаза қилишни режалаштириш, экологик тадбиркорлик, яшил инновацион иқтисодиёт, барқарор ривожланиш.

Аннотация: в статье проводится анализ понятия и сущности планирования охраны окружающей среды, являющегося наиболее важным структурным элементом экономико-правового механизма экологической политики. На основе проведенного анализа разработано авторское определение планировании охраны окружающей среды. Автором разработаны практические предложения по совершенствованию норм экологического законодательства в сфере планировании охраны окружающей среды.

Ключевые слова: окружающая среда, охрана природы, планирование, планирование охраны окружающей среды, экологическое предпринимательства, зеленая инновационная экономика, устойчивое развитие.

Abstract: this article focuses on the concept and essence of environmental planning based on analysis of content of the concept of planning, which is the most important structural element of the economical-legal mechanism of environmental policy, and author's definition was developed. The article analyzes the legal basis for planning in the sphere of ecology and has developed practical proposals for improving the current legislation.

Key words: environment, nature protection, planning, environmental protection planning, environmental entrepreneurship, green innovation economy, sustainable development.

Режалаштириш экология соҳасида иқтисодий-ҳуқуқий механизмнинг муҳим институтларидан бири ҳисобланади. Айнан ушбу институт орқали атроф муҳитни муҳофаза қилиш, табиий ресурслардан оқилон фойдаланиш ҳамда экологик хавфсизликни таъминлаш соҳасидаги ишлар тизимли хусусият касб этади.

Мамлакатимизда режалаштиришга оид муносабатларни тартибга солувчи юридик асослар тарқоқ ҳолатда баён этилган. Айни дамда ушбу масалада қонун нормалари ўртасида муайян зиддиятлар ҳам мавжуд. Хусусан, “Табиатни муҳофаза қилиш тўғрисида”ги Қонунда давлат экология дастурларини тасдиқлаш (7-модда) ҳамда “Сув ва сувдан фойдаланиш тўғрисида”ги Қонунда сув ҳўжалигига оид стратегик давлат дастурларини қабул қилиш (5-модда) ваколати Ўзбекистон Республикаси

Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг биргаликдаги ваколатлари сифатида мустақамланган.

Бироқ, янги таҳрирдаги “Ўсимлик дунёсини муҳофаза қилиш ва ундан фойдаланиш тўғрисида”ги ва “Ҳайвонот дунёсини муҳофаза қилиш ва ундан фойдаланиш тўғрисида”ги қонунларда (9-модда), “Ер ости бойликлари тўғрисида”ги (8-модда) ва “Чиқиндилар тўғрисида”ги (5-модда) қонунларда ўсимлик ва ҳайвонот дунёсини муҳофаза қилиш ва ундан фойдаланиш, ер қаърини муҳофаза этиш, чиқинди билан боғлиқ ишларни амалга ошириш соҳасидаги давлат дастурларини тасдиқлаш ҳамда амалга ошириш Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ваколатларидан бири сифатида кўрсатилган.

Шунингдек, Ер кодексининг 4-моддасига 2004 йил 3 декабрдаги киритилган ўзгартиришларга қадар Вазирлар Маҳкамаси “ерлардан оқилон фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилиш юзасидан давлат дастурларини *ишлаб чиқиш* ва уларни *амалга ошириш*” ваколатига эга бўлган бўлса, юқорида кўрсатилган санадаги Қонун билан киритилган ўзгаришлардан сўнг “тупроқ унумдорлигини ошириш, ерлардан оқилон фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилиш юзасидан давлат дастурларини *тасдиқлаш*” ваколатига эга бўлди.

Ушбу ҳолатда “Ўсимлик дунёсини муҳофаза қилиш ва ундан фойдаланиш тўғрисида”ги, “Ҳайвонот дунёсини муҳофаза қилиш ва ундан фойдаланиш тўғрисида”ги, “Чиқиндилар тўғрисида”ги, “Ер ости бойликлари тўғрисида”ги қонунлар ва Ер кодексининг юқоридаги нормалари Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 78-моддаси, “Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатаси тўғрисида”ги ва “Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Сенати тўғрисида”ги конституциявий қонунлар 8-моддасида белгиланган Олий Мажлисининг давлат стратегик дастурларини қабул қилиш ваколатига оид конституциявий нормаларга зиддир.

Қолаверса, “Ўзбекистон Республикасининг Вазирлар Маҳкамаси тўғрисида”ги Қонуннинг 5-моддасига кўра Вазирлар Маҳкамаси республика аҳамиятига ва халқаро аҳамиятга молик йирик экологик дастурларни рўёбга чиқариш бўйича чоратadbирларни амалга оширади. Гувоҳи бўлганимиздек, ушбу норма ҳам Вазирлар Маҳкамасига давлат экологик дастурларини тасдиқлаш ваколатини бермайди.

Шу муносабат билан янги таҳрирдаги “Ўсимлик дунёсини муҳофаза қилиш ва ундан фойдаланиш тўғрисида”ги ва “Ҳайвонот дунёсини муҳофаза қилиш ва ундан фойдаланиш тўғрисида”ги қонунларнинг 9-модда биринчи қисмининг иккинчи бандидаги “давлат дастурларини” жумласидан кейин “тасдиқлаш” сўзини чиқариб ташлаш мақсадга мувофиқ.

Маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг минтақанинг (ҳудуднинг) экология дастурини тасдиқлаш, чиқинди билан боғлиқ ишларни амалга ошириш, ўсимлик ва ҳайвонот дунёсини муҳофаза қилиш ва ундан фойдаланиш соҳасидаги ҳудудий дастурларни ишлаб чиқиш, тасдиқлаш ҳамда амалга ошириш каби ваколатлари “Табиатни муҳофаза қилиш тўғрисида”ги (10-модда), “Чиқиндилар тўғрисида”ги (11-модда) қонунларда, янги таҳрирдаги “Ўсимлик дунёсини муҳофаза қилиш ва ундан фойдаланиш тўғрисида”ги ва “Ҳайвонот дунёсини муҳофаза қилиш

ва ундан фойдаланиш тўғрисида”ги қонунларда (12-модда) белгилаб қўйилган.

“Табиатни муҳофаза қилиш тўғрисида”ги Қонунда экологик назоратнинг асосий вазифаларидан бири сифатида давлат экологик дастурлари ва бошқа экологик дастурларнинг амалга оширилишида фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари ва фуқароларнинг иштирокини таъминлаш кўзда тутилган (29-модда).

Шунингдек, Қонунда табиатни муҳофаза қилишни таъминлашнинг иқтисодий тартиботининг ўнта усули мустақамланган бўлсада, табиатни муҳофаза қилишни режалаштириш улар тизимида алоҳида мустақил усул сифатида берилмаган. Шундай бўлсада, ушбу модда мазмунидан табиатни муҳофаза қилиш борасида режалар тасдиқланиши ва уларни бажармаслик пул мукофотлари ёки бошқа мукофотлардан тўлиқ ёки қисман маҳрум этиши англашилади (33-модда).

“Сув ва сувдан фойдаланиш тўғрисида”ги Қонунда ҳам Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг сув хўжалигига оид стратегик давлат дастурларини қабул қилиш ваколати кўзда тутилган (5-модда). Шунингдек, ушбу Қонунда сувдан фойдаланиш ва уни муҳофаза этишни режалаштириш масалаларига алоҳида 108-модда бағишланган. Унга кўра, сувдан фойдаланишни режалаштириш биринчи навбатда аҳолининг ичимлик сувга бўлган ва маиший эҳтиёжларини қондиришни, сувнинг сувдан фойдаланувчилар ўртасида илмий асосда тақсимланишини, сувни муҳофаза қилишни ва сув етказадиган зарарли таъсирнинг олдини олишни таъминлаши лозим. Сувдан фойдаланишни режалаштириш чоғида давлат сув кадастридаги маълумотлар, сув хўжалиги баланслари, сувдан комплекс фойдаланиш ва сувни муҳофаза қилиш жадваллари ҳисобга олинади (108-модда).

“Ўрмон тўғрисида”ги Қонунда эса ўрмонларни кўпайтириш ўрмонлардан доимий фойдаланувчилар томонидан ҳудудларнинг сердарахтлилигини ошириш, ўрмонларнинг нав таркибини яхшилаш, қимматли навли дарахтларни кўпайтириш ва эрозия жараёнларининг олдини олиш мақсадида махсус дастурлар асосида олиб борилиши белгиланган (35-модда).

Давлат дастурларини ишлаб чиқиш жараёнига оид масалалар янги таҳрирдаги “Ўсимлик дунёсини муҳофаза қилиш ва ундан фойдаланиш тўғрисида”ги ва “Ҳайвонот дунёсини муҳофаза қилиш ва ундан фойдаланиш тўғрисида”ги қонунларда нисбатан тўлиқ тартибга солинган. Ушбу қонунларга кўра, ўсимлик ва ҳайвонот дунёсини муҳофаза қилиш ва ундан фойдаланиш соҳасидаги давлат дастурларини ишлаб чиқиш ҳамда амалга ошириш ушбу соҳадаги давлат сиёсатининг бешта устувор йўналишларидан бирини ташкил қилади (7-модда). Ушбу қонунларга мувофиқ, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси бу борадаги давлат дастурларини тасдиқлайди ва амалга оширади (9-модда) ҳамда Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси (10-модда), Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги (11-модда), маҳаллий давлат ҳокимияти органлари (12-модда), Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси (13-модда), фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари ҳамда фуқаролар (14-модда) бу борадаги давлат дастурларини ва бошқа

дастурларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишда иштирок этадилар.

Юқоридаги сингари ваколатлар “Чиқиндилар тўғрисида”ги ва “Ер ости бойликлари тўғрисида”ги қонунларда ҳам белгиланган. Масалан, “Чиқиндилар тўғрисида”ги Қонунда Вазирлар Маҳкамасининг чиқиндиларга оид давлат дастурларини тасдиқлаш ва уларнинг бажарилишини таъминлаш (5-модда), “Ўзкоммунхизмат” агентлигининг маиший-рўзгор чиқиндилари билан боғлиқ ишларни амалга ошириш давлат дастурларини ишлаб чиқиш ҳамда Вазирлар Маҳкамаси тасдиғига киритиш (9-модда), юридик шахсларнинг чиқинди билан боғлиқ ишларни амалга оширишга оид давлат дастурларини ишлаб чиқишда иштирок этиш (14-модда) каби қоидалар белгилаб берилган.

Қонунда белгиланган нормалар асосида ҳозирги вақтга қадар мамлакатимизда учта атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ишлари дастурлари (1999–2005, 2008–2012 ва 2013–2017 йиллар), учта атроф табиий муҳит мониторинги дастурлари (2003–2005, 2006–2010 ва 2016–2020 йиллар), шунингдек, ўндан ортиқ тармоқ ва соҳавий давлат дастурлари қабул қилинган. Бунда атроф муҳитни муҳофаза қилиш ишлари дастурларда аҳоли яшashi учун қулай шароитлар яратиш; барқарор ривожланишни таъминлаш мақсадида табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш; халқаро ҳамкорликни чуқурлаштиришга оид дастлаб учта, сўнгра атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва экологик хавфсизликни таъминлаш; табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш ва ҳўжалик юртишининг экологик методларини жорий этиш; норматив-ҳуқуқий базани такомиллаштириш ҳамда экологик илм-фанни, аҳолининг экологик таълими ва тарбиясини ривожлантириш; халқаро ҳамкорлик ва минтақавий экологик хавфсизликка оид тўртта ва аҳоли ва давлат учун яшаш муҳити ҳамда экологик хавфсизлик даражасининг кафолатланган ва қулай шарт-шароитларини яратиш; иқтисодиёт тармоқларини экологизациялаштириш, технологик жараёнларни ва табиатни муҳофаза қилиш фаолиятини такомиллаштириш; атроф-муҳитнинг ишлаб чиқариш ва ҳўжалик фаолияти чиқиндилари билан ифлосланишининг олдини олиш; атроф табиий муҳит муҳофазаси ва табиатдан фойдаланиш, экологик таълим ва барқарор ривожланиш мақсадларидаги таълим соҳасида табиатни муҳофаза қилиш қонунчилигини ва меъёрий-услубий базани ривожлантириш; табиатни муҳофаза қилиш фаолиятини такомиллаштириш ва табиий муҳитни трансчегаравий ифлосланишининг олдини олиш бўйича минтақавий ва халқаро ҳамкорликни ривожлантириш каби бешта устувор йўналишлар белгилаб олинган. Хусусан сўнгги йилларда атроф-муҳитнинг ишлаб чиқариш ва ҳўжалик фаолияти чиқиндилари билан ифлосланишининг олдини олиш янги устувор йўналиш сифатида белгиланганлигини кўришимиз мумкин.

Бу борада Ю.Шодиметов ва Ж.Холмўминовлар таъкидлаганидек, Ўзбекистонда экологик режалаштириш масалалари мустақилликнинг биринчи йиллариданоқ ташкил қилинди. Юртимизда табиатдан фойдаланиш ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш бўйича миллий ҳаракат дастурлари, мақсадли дастурлар ишлаб чиқилди ва кейинги йилларда бу дастурларнинг кўлами ва молиявий асослари мунтазам ривожланиб бормоқда. Экологик

режалаштириш нафақат комплекс тарзда, балки табиий экотизимларнинг алоҳида олинган элементлари бўйича ҳам ишлаб чиқилган, масалан: сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш ва муҳофаза қилиш; ер ресурсларидан фойдаланиш ва уни муҳофаза қилиш; ер ости бойликларида фойдаланишни режалаштириш ва прогноз қилиш [1, Б. 406 – 407].

Г.В.Выпханова ва Н.Г.Жаворонковалар экологик-ҳуқуқий нуқтаи назардан яхлит ва ўзаро мувофиқлашган, бир-бирига зид бўлмаган режалаштириш тизимисиз самарали иқтисодиётни барпо этиб бўлмаслигини қайд этади ҳамда режалаштириш аниқ механизмлар билан мустаҳкамланиши ва бажариш мумкин бўлган мақсадларни акс эттириши тўғрисида фикр билдиради [2, С. 25].

Т.В.Петрова режалаштиришни истиқболнинг белгилаш воситаси сифатида дастурлар ёрдамида реализация қилиниши тўғрисида фикр билдиради. Унга кўра, ушбу соҳадаги дастурлар доирасида нафақат амалий чора-тадбирлар, балки қонун ҳужжатларини такомиллаштириш, янги стандартлар ва бошқа норматив-техник ҳужжатлар ишлаб чиқишга оид масалалар ҳам қамраб олинishi лозим. Экологик режалаштириш атроф-муҳит сифати меъёрларига эришиш мақсадига қаратилган [3, С. 53-54]. Бу борада Н.Д.Вершило ва Т.А.Вершилолар ҳам шунга яқин фикр билдириб, “Ҳозирги босқичда экологик муаммоларни ҳал этишда ўрта ва узоқ истиқболга мўлжалланган режали мақсадли дастурлар атроф-муҳитни муҳофаза қилишни молиялаштириши амалга оширувчи асосий восита ҳисобланади” [4, С. 19], деб таъкидлайди.

Р.Х.Гиззатуллин эса экологик режалаштириш бу экологик прогнозлар, дастурлар ва бошқа режали (истиқболли) шаклдаги ҳужжатларда атроф- муҳитни муҳофаза қилиш ва табиий ресурслардан оқилона фойдаланишга оид вазифаларни ҳал этишга қаратилган давлат, маҳаллий ва тадбиркорлик даражасидаги тадбирлар мажмуини белгилашдан иборат деб ҳисоблайди. Бунда режалаштириш илмий асослантирилган бўлиши ҳамда атроф-муҳит ва табиий ресурслар ҳолатининг экологик кўрсаткичлари асосида жамиятнинг экологик эҳтиёжларидан келиб чиққан ва ижтимоий-иқтисодий омилларни инобатга олган ҳолда ишлаб чиқилиши лозим. Шу тариқа экологик режалаштиришнинг аҳамияти унинг табиатни муҳофаза қилиш вазифаларини ҳал этишга тизимли ёндашиш имконини беришида ҳамда нафақат давлат, маҳаллий давлат ҳокимият органлари ва ҳўжалик субъектлари фаолиятининг устувор йўналишларини белгилашида, балки ташкилий, молиявий ва бошқача таъминот чоралари ҳамда зарур ҳаракатларни кўзда тутишида ҳам намоён бўлади [5, С. 343].

Экологик луғатларда атроф-муҳитни муҳофаза қилишни режалаштириш табиий муҳим элементларига (сув, ҳавонинг тозалиги ва б.) нисбатан белгиланган норма ва стандартларни, корхоналарни, айниқса яшаш муҳитини жиддий ўзгартираётган корхоналарни режалаштирган ҳолда зарари камроқ технологияларга ўтказиш ёки уларнинг бир қисmini ёпиш ёхуд уларнинг жойини ўзгартириш орқали қўллаб-қувватлашдан иборат [6, С. 486]. Ушбу таърифда экологик режалаштиришнинг мазмун-моҳияти етарли даражада акс эттирилмаган, зеро, режалаштириш ҳамиша ҳам технологик янгилаш ёки корхоналар жойлашувини ўзгартириш билан боғлиқ бўлавермайди.

Юридик қомусий луғатда ҳам табиий ресурслардан фойдаланишни режалаштиришга барча табиий ресурслар комплексидан ёки унинг алоҳида қисмларидан фойдаланишнинг асосий йўналишларини; уларни ривожлантириш ва муайян даражага эришиш кўрсаткичларини белгилаш; атроф-муҳит ҳолати ва сифатини яхшилаш деб таъриф берилади. Шунингдек, унда қайд этилишича, бозор муносабатлари ривожланиши билан табиатни муҳофаза қилиш фаолиятини режалаштиришнинг аҳамияти ва роли камаймайди: у ўз аҳамиятини сақлаб қолади ҳамда муҳим ва катта роль ўйнайди, бироқ ўз шакллари ўзгарилади ва такомиллаштирилади. Буйруққа асосланган режалар ўрнига истиқболли режалар, мақсадли экологик дастурлар, ҳудудий ёки бутун республика бўйича, комплекс ёки алоҳида табиий ресурслар бўйича қабул қилина бошлайди [7, С. 282–283]. Ушбу таърифда режалаштиришга таъриф табиий ресурслардан фойдаланишга татбиқан берилган бўлиб, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ҳам режалаштирилиши тадқиқотчи эътиборидан четда қолмоқда.

Н.Ф.Реймерс экологик режалаштириш деганда, табиий ресурсларни ёхуд ер участкаларини мақсадга мувофиқ экологик барқарорлик ва мувозанатни таъминлайдиган эҳтимолий олиб қўйиш ҳисоб-китоблари бўлиб, бир ҳўжалик фаолияти тури томонидан табиий бойликлар биргаликда фойдаланилганда уларга жиддий зарар етказмасликини тушунади [8, С. 356].

О.И.Крассов эса экологик режалаштиришнинг атроф-муҳитни муҳофаза қилишнинг иқтисодий механизмида тутган ўрни ҳақида тўхталиб, уни бошқарув функцияси сифатида таърифлайди [9, С. 245]. Муаллифнинг фикрига қисман қўшилган ҳолда экологик режалаштириш нодавлат субъектлар томонидан амалга оширилганда, бошқарув функциясига хос бўлган хусусиятларга эга бўлмаслиги ҳам мумкинлигини қайд этиш лозим.

М.М.Бринчук таъбири билан айтганда экологик режалаштиришнинг муҳим функцияси бу атроф-муҳит қулай ҳолатини сақлашга, унинг шундай ҳолати бузилган жойларда аҳоли учун қулай атроф муҳит ҳолатини тиклашга, табиий ресурсларни қайта тиклашга, табиатдан оқилана фойдаланишга қаратилганлиги кафолатидир [10, С. 132]. Ҳуқуқшунос олим кейинги илмий ишларида эса экологик режалаштиришни ҳуқуқий жиҳатдан тор ва кенг маъноларда тушуниш мумкинлигини қайд этади. Тор маънода экологик режалаштириш экология ҳуқуқининг мақсадларига белгиланган муддатларга эришиш бўйича куч ва воситаларни бирлаштиришга қаратилган ташкилий-мувофиқлаштирувчи фаолиятдир. Кенг маънода эса экологик режалаштириш табиатдан фойдаланиш ва табиатни муҳофаза қилиш бўйича чора-тадбирларнинг истиқболга мўлжалланган ва зарур ресурслар билан таъминланган тизимини ифодалайди ҳамда экологик қонун ҳужжатларининг тегишли талабларини бажариш билан боғлиқ бўлган экологик аҳамиятга эга муайян вазифаларни ҳал қилишга қаратилган бўлади [11, С. 5-16].

Бизнинг фикримизча, атроф-муҳитни муҳофаза қилишни режалаштириш бу – республика ва ҳудудий ижтимоий-иқтисодий ривожланиш дастурлари, тармоқ ва табиий ресурслар бўйича ёхуд корхоналар ва ишлаб чиқариш субъектлари даражасидаги концепциялар, режа ва лойиҳалар, шунингдек табиий

ресурслардан фойдаланишни режалаштириш орқали атроф-муҳитни муҳофаза қилиш, табиий ресурслардан оқилана фойдаланиш, экологик хавфсизлиқни ва барқарор ривожланишни таъминлашга оид чора-тадбирларни белгилаш ҳамда уларнинг ижросини вақт ва ресурс билан таъминлашга қаратилган яхлит ва комплекс тизимдир.

Режалаштириш турлари масаласи ҳам алоҳида диққатга молик масаладир. Хусусан, адабиётларда режалаштиришнинг бир неча турлари ажратиб кўрсатилган. Масалан, М.М.Бринчук режалаштириш турларга ажратишда императив (мажбурий) ва ихтиёрий (ташаббускор) режалаштиришни фарқлашни тақлиф қилади [11, С. 9].

Ёки бўлмаса, айрим тадқиқотчилар уни муддатига қараб, узоқ (беш йилдан ўн йилгача ва ундан ортиқ), ўрта (уч йилдан беш йилгача) ёки қисқа муддатли (йиллик) режалаштиришга ажратадилар [12, С. 150]. Ушбу масала юзасидан ўзбек олимлари Ю.Шодиметов ва Ж.Холмўминовлар таъкидлаганидек, узоқ йилларга мўлжалланган (беш йилга ёки ўн йилликларга) давлат прогнозларини ишлаб чиқиш Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати зиммасига юклатилган. Бундай прогнозлар бир қатор муҳим омилларни, шу жумладан, демографик жараёнларни ҳам комплекс таҳлил қилиш асосида тузилади. Шунини айтиш керакки, Марказий Осиё шароитида демоэкологик омиллар ўта муҳим рол ўйнайди. Узоқ йилларга мўлжалланган прогнозлар беш-ўн йилда бир мартаба ишлаб чиқилади, улар ижтимоий-иқтисодий ривожланиш концепциясининг асосини яратади. Концепцияда ижтимоий-иқтисодий ривожланиш вариантлари аниқлаштирилади. Концепцияга асосан ижтимоий-иқтисодий ривожланиш давлат дастурлари, шу жумладан, табиатдан фойдаланиш ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш бўйича ҳам дастурлар яратилади” [1, Б. 406–407].

Бизнинг фикримизча эса, экология соҳасида иқтисодий-ҳуқуқий механизмнинг элементи сифатида режалаштириш яхлит тизимни намойён этиб, ўз ичига бир неча субэлементларни қамраб олади. Улар ўзининг хусусияти, субъектлари, амалга ошириш тартиби каби омиллардан келиб чиқиб фарқланади. Хусусан, ушбу тизимда бирламчи ўринда атроф-муҳитни муҳофаза қилиш чора-тадбирларини давлат томонидан режалаштириш –тармоқ, ҳудудий, соҳавий ёки манзилли давлат дастурлари қабул қилишни қайд этиб ўтишимиз мумкин. Давлат томонидан атроф-муҳитни муҳофаза қилиш чора-тадбирларини режалаштириш ўзининг императив хусусияти, умуммажбурий аҳамиятга эгалиги, ижрочилари ва ижро этиш муддатлари, молиялаштириш манбалари ва миқдори аниқ белгиланганлиги ҳамда лозим даражада бажарилмаган тақдирда тегишли таъсир чоралари қўлланилиши билан тавсифланади.

Режалаштириш тизимида яна бир субэлемент – нодавлат режалаштириш, яъни хусусий сектор ва фуқаролик жамияти институтлари томонидан атроф-муҳитни муҳофаза қилиш чора-тадбирларини режалаштиришдан иборат. Нодавлат режалаштириш бозор иқтисодиёти механизмлари ёхуд жамоатчилик фикри таъсирида шаклланади ва амалга оширилади. Ушбу режалаштириш кўп ҳолларда йирик ишлаб чиқариш корхоналари томонидан маҳсулотнинг рақобатбардошлигини ошириш, миллий ва халқаро бозорни эгаллаш, истеъмолчиларни жалб этиш, маҳсулот сифатини кўтариш мақсадларида амалга оширилади.

Режалаштириш тизимидаги сўнги субэлемент – бу индивидуал режалаштириш бўлиб, бу табиатдан фойдаланувчиларнинг табиий ресурслардан фойдаланишини режалаштириш ҳисобланади. Масалан, “Ўрмон тўғрисида”ги Қонунда ўрмон дарахтларини кесиш режаси тузилиши ва у ўрмон хўжалиги соҳасидаги махсус ваколатли орган томонидан тасдиқланиши белгиланган (16, 26-моддалар). Ёки бўлмаса, “Сув ва сувдан фойдаланиш тўғрисида”ги Қонунга кўра сувдан фойдаланиш ва сув истеъмоли ҳар йилги сув билан ҳақиқий таъминланганлик ҳисобга олинган ҳолда сувдан фойдаланиш ва сув истеъмоли режалари асосида амалга оширилади. Сув истеъмоли режалари сув истеъмолчилари уюшмалари томонидан тузилади ва тасдиқланади. Сув истеъмолчилари уюшмаларининг сувдан фойдаланиш режалари ирригация тизимлари бошқармалари ва ирригация тизимлари ҳавза бошқармалари томонидан умумлаштирилади. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигининг Сув хўжалиги бош бошқармаси – ҳавза ирригация тизими бўйича, катта ва алоҳида муҳим сув хўжалиги объектлари бўйича тузилган ва умумлаштирилган сувдан фойдаланиш режаларини тасдиқлайди.

Режалаштириш гувоҳи бўлганимиздек, давлат дастурлари, ҳудудий дастурлар, тармоқ ёки соҳавий дастурлар, манзилли дастурлар, прогноз параметрлари, табиий ресурслардан фойдаланиш режалари каби шаклларда амалга оширилиши мумкин.

Р.Х.Гиззатуллин бу борада экологик қонун ҳужжатларида давлат ва маҳаллий даражадаги экологик режалаштиришга оид муносабатларни экологик қонун ҳужжатларида янада тўлиқ ифодалашни, шу жумладан, экологик режалаштиришнинг мажбурийлиги талабини, шунингдек, мансабдор шахсларнинг атроф муҳитни муҳофаза қилиш бўйича режаларни амалга ошириш учун жавобгарлигини белгилаш мақсадга мувофиқ, деб ҳисоблайди [5, С. 347].

Экологик-ҳуқуқий механизмда режалаштиришнинг аҳамияти у томондан бажарладиган функциялар билан ҳам белгиланади. Улар сирасига адабиётларда куйидагилар киритилади: табиатдан фойдаланиш ва табиатни муҳофаза қилиш бўйича фаолиятни тартибга солиш (саъй-ҳаракатларни мувофиқлаштириш ҳамда зарур ресурсларни ҳудудий, тармоқ ва ишлаб чиқариш кўламда фойдаланиш орқали амалга оширилади); ушбу соҳадаги қонун ҳужжатлари талаблари билан белгиланган вазифаларни ҳал этишга нисбатан тизимли ёдашув (вазифалар энг мақбул тарзда барча зарур ресурслардан фойдаланиш орқали ҳал этилиши мумкин); мақсадга эришиш учун зарур бўлган, талаб қилинадиган ресурсларни аниқлаш ва жамлаш (зарур молиявий, моддий-техник ва бошқача тусдаги чораларни амалга ошириш ҳисобидан эришилади); вақт бўйича вазифаларни ҳал этиш ва мақсадларга эришишни таъминлаш [11, С. 5-16].

Хорижий давлатларда, шу жумладан, Швецияда Атроф-муҳит кодексининг (The Swedish Environmental Code, 1999) 5-моддасида атроф муҳит сифати стандартларга мувофиқликни таъминлаш бўйича ҳаракатлар дастурлари шаклидаги режалаштиришга нисбатан талаблар белгиланган. Унинг 8-моддасига мувофиқ, ҳукумат ёки муниципалитетлар ҳаракатлар режаларини қабул қилишлари мумкин.

Ёки бўлмаса, Япониянинг “Атроф-муҳит тўғрисида”ги Асосий Қонуни (Basic Environment Law, 1993) режалаштириш масалаларига “атроф муҳит бўйича асосий режа” (Basic Environment Plan) деб номланадиган алоҳида бўлим бағишлайди. Унинг 15-моддасида эса Ҳукумат атроф муҳитни сақлаш бўйича сиёсатни ҳар томонлама ва тизимли таъминлаш мақсадида атроф муҳитни сақлаш бўйича асосий режани тузиши белгилаб қўйилган.

Атроф табиий муҳитни муҳофаза қилиш ва табиий ресурслардан оқилона фойдаланишни ташкил этиш мақсадида турли дастурлардан фойдаланиш халқаро ташкилотлар фаолиятида ҳам кенг қўлланилади. Ю.Шодиметов ва Ж.Холмўминовлар қайд этганидек, табиатдан фойдаланиш ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш бўйича ишлаб чиқилган дастурларда халқаро ташкилотларнинг ва молиявий институтлар ҳамда жамғармаларнинг иштироки бундай дастурлар кўламини янада ошироқда [1, Б. 406-407]. Масалан, Европа Иттифоқида атроф табиий муҳитни муҳофаза қилиш бўйича дастурлар 1973 йилдан бери қўлланилиб келинмоқда ҳамда умумий ҳолатда ҳозирги кунга қадар олтига йирик экологик дастурларни қамраб олади (1973–1976, 1977–1981, 1982–1986, 1987–1992, 1993–2000 ҳамда 2001–2010 йиллар).

Айни дамда М.М.Бринчук атроф-муҳитни муҳофаза қилишни режалаштириш тизимини янада такомиллаштириш мақсадида унинг куйидаги тўртта асосий йўналишини табиатни муҳофаза қилиш соҳасидаги Бош қонунда мустаҳкамлашни таклиф этади: янги экологик зарарли объектларни экологик деградацияга учраган ва экологик қулай бўлган ҳудудларга жойлаштиришни режалаштириш; табиатнинг бузилган ҳолатини қайта тиклашни ва шунга кўра унинг имкониятларини кенгайтиришни режалаштириш; табиий ресурслардан оқилона фойдаланишни режалаштириш; иқтисодий ривожланишни у ёки бу ҳудуддаги табиатнинг имконияти ва захирасидан келиб чиқиб режалаштириш [11].

Хулоса қилиб айтганда, “2018–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасида атроф-муҳит муҳофазаси бўйича ҳаракатлар дастури”ни ишлаб чиқишда экологик тадбиркорликни ривожлантириш, яшил инновацион иқтисодиётга ўтиш, барқарор ривожланиш, экологик фаолиятни рағбатлантиришнинг ташкилий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш, муқобил энергия манбаларидан фойдаланишни иқтисодий рағбатлантириш бўйича тегишли чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва киритиш мақсадга мувофиқ.

Адабиётлар рўйхати:

1. Шодиметов Ю., Холмўминов Ж. Экологик ҳуқуқ: Олий таълим муассасалари учун дарслик. – Тошкент: Fan va texnologiya, Chinor ENK, 2015 йил. – Б. 406 – 407.
2. Выпханова Г.В., Жаворонкова Н.Г. Государственная экологическая политика и документы стратегического планирования // Экологическое право. – 2016. – №3. – С.25.
3. Петрова Т.В. Проблемы правового обеспечения экономического механизма охраны окружающей среды: Дисс. ... д-ра юрид. науки. – М.: МГУ, 2000. – С.53 – 54.

А.Д.Умаров

Старший преподаватель кафедры
Бизнес право ТГЮУ**ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ИНВЕСТИЦИОННЫХ
ДОГОВОРОВ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН**

Аннотация: в данной научной статье раскрыта актуальность развития инвестиционных отношений с целью улучшения инвестиционной привлекательности в стране. Вместе с этим исследованы теоретические аспекты определения инвестиционных договоров, приведены мнения ученых по разграничению дефиниций и сущности инвестиционных договоров, а также разработаны предложения по совершенствованию инвестиционного законодательства.

Ключевые слова: инвестиционный договор, инвестиционный контракт, инвестиционное соглашение, инвестиционная деятельность, инвестиционные правоотношения.

Аннотация: ушбу илмий мақолада мамлакатимизда инвестиция муҳитини яхшилаш мақсадида инвестиция фаолиятини ривожлантириш долзарб масала эканлиги ёритилган. Шу билан бирга, инвестиция шартномалари тушунчаларининг назарий жиҳатлари, мазкур соҳага тегишли олимларнинг турли фикр-мулоҳазалари ёритилган ҳамда инвестиция қонунчилигини такомиллаштиришга қаратилган таклифлар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: инвестиция шартномаси, инвестиция келишуви, инвестиция контракти, инвестициявий фаолият, инвестициявий ҳуқуқий муносабатлар.

Abstract: the article examines the theoretical aspects of the investment agreements, the opinions of scientists about the difference between definitions and core of investment contracts and developed proposals on improvement of the investment legislation and the investment climate of our country.

Key words: investment agreement, investment contract, investment treaty, investment activity, investment relationship.

Привлечение иностранных инвестиций в экономику Узбекистана рассматривается как важнейшее и необходимое условие обеспечения динамичности темпов экономического роста, углубления процессов структурных преобразований, модернизации и диверсификации экономики, повышения ее конкурентоспособности на мировых рынках.

Как отметил Президент страны Ш.М.Мирзиёев, последовательное увеличение объемов инвестиций, сдача в эксплуатацию современных производственных объектов являются решающим фактором развития экономики страны, создания новых рабочих мест, выполнения важных социальных программ, самое главное - дальнейшего повышения уровня и качества жизни населения.

Вместе с тем, одним из приоритетных направлений Стратегии действий по дальнейшему развитию Республики Узбекистан, утвержденного Указом Президента от 7 февраля 2017 года № УП-4947 является развитие и либерализация экономики, которая предусматривает совершенствование инвестиционного климата, активное привлечение в отрасли экономики и регионы

4. Вершило Н.Д., Вершило Т.А. Целевые экологические программы и экологические фонды как инструменты планирования и финансирования в области охраны окружающей среды // Экологическое право. 2009. – №1. – С.19. (18 – 22).

5. Гиззатуллин Р.Х. Экологическая функция государства: теория и практика реализации: Дисс. ... д-ра юрид. наук. – М.: ИГП РАН, 2014. – С.343, 347.

6. Экологический энциклопедический словарь. – М.: Ноосфера, 1999. – С. 486.

7. Экология. Юридический энциклопедический словарь / Под ред. проф. С.А. Боголюбова. – М.: НОРМА, 2000. – С. 282 – 283.

8. Реймерс Н.Ф. Природопользование. – М.: Мысль, 1990. – С.356.

9. Крассов О.И. Экологическое право. Учебник. – М.: Дело, 2001. – С.245.

10. Бринчук М.М. Концепция развития экологического законодательства Российской Федерации. – СПб.: Издательство Юридического института (Санкт Петербург), 2009. – С. 132.

11. Бринчук М.М. Планирование как правовая мера обеспечения рационального природопользования и охраны природы // Астраханский вестник экологического образования. – 2014. – №3(29). – С. 5 – 16.

12. Экологическое право: Учебник для вузов / Н.Д. Эриашвили, Ю.В. Трунцевский, В.В. Гучков и др.; Под ред. В.В. Гучкова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2000. – С.150.